

“Ik verdraag niet zo veel woorden”

Interview met Esther Gerritsen, schrijfster van het Boekenweekgeschenk

Uitgebeende zinnen, bedrieglijk simpele taal, een buitengewone blik op de dingen: dat kenmerkt de boeken en columns van Esther Gerritsen. Zij schreef het Boekenweekgeschenk van dit jaar: *Broer*, dat 12 maart verschijnt. Een gesprek over verteltechniek, schurende dialogen en een bondige stijl.

JAN ERIK GREZEL

“**A**ls kind ontdek je de magie van fantasie. Op jonge leeftijd schreef ik al graag, en wat mij daarin aantrok, was de mogelijkheid zomaar van alles te verzinnen. Toch was dat schrijven in het begin vooral ‘nadoen’. Ik herinner me dat ik een verhaal schreef en me ervan bewust was dat ik *Meester van de zwarte molen* zat te imiteren, een kinderboek over een zwarte tovenaer, zo’n duister verhaal over goed en kwaad.”

Esther Gerritsen (44), dit jaar schrijfster van het Boekenweekgeschenk, moet ver terug als het over het ontstaan van haar schrijverschap gaat. “Mijn favoriete onderdeel op de basisschool was ‘opstel schrijven’. Meestal begon de hele klas te zuchten, vooral als de meester geen thema gaf, maar ons vrij liet. Ik werd daar juist heel blij van. Eigenlijk was ik ook wel een talige ‘nerd’. Zinsontleding vond ik geweldig: ontdekken en begrijpen hoe taal in elkaar zit.”

Genomineerd

Gerritsen groeide op in Gendt, onder de rook van Nijmegen. “Grote families, mensen van het platteland.” De thuisbasis was geen huis vol boeken. “In

het dorp was wel een bibliotheek. Mijn moeder bracht me daarheen en zei dan: ‘Ik wacht buiten even.’ Maar ze moest me altijd halen. Het duurde te lang.”

Niet alleen lezen, maar ook schrijven leek een tweede natuur. “Voor mijn verjaardag trakteerde ik de hele klas een keer op schriftjes en pennen. Teleurstelling alom: waar bleef het snoepgoed? Zelf vond ik een nieuw schrift het fijnste cadeau dat ik kon krijgen. Ik begon dan een verhaal te schrijven, maar was na dertig bladzijden klaar. Zoveel heb je als kind niet te vertellen.”

Sinds haar debuut in 2000 schreef Gerritsen toneel, verhalenbundels, columns en zes romans. De laatste drie zijn genomineerd voor grote literaire prijzen (zie het kader hiernaast). Ze vertelt erover in het ruime souterrain vol boekenkasten van het Amsterdamse kantoorpand van de CPNB, de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. De CPNB verzorgt onder andere de Boekenweek en geeft het Boekenweekgeschenk uit, dat 12 maart verschijnt: Gerritsens novelle *Broer*, over een succesvolle jonge vrouw die opeens wordt geconfronteerd met haar onaangepaste broer.

Foto: Iris Vetter

Esther Gerritsen

Esther Gerritsen (Gendt, 1972) heeft sinds haar debuut, de verhalenbundel *Bevoorrecht bewustzijn* (2000), zes romans geschreven. De laatste drie daarvan, *Superduif* (2010), *Dorst* (2012) en *Roxy* (2014) werden genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs. In 2014 ontving zij de prestigieuze Frans Kellendonk-prijs voor haar gehele oeuvre. Gerritsen heeft al jaren een populaire wekelijkse column in de *VPRO Gids*.

Het uitgangspunt in haar proza is de gevoels- en gedachtenwereld van vrouwen, en de 'buitenzaken' die daarin onrust veroorzaken: moeder-dochterrelaties, verhoudingen met mannen, omgang met vreemden. Bedrieglijk alledaags en sober gestileerd schetst Gerritsen de conflicten tussen de hoofdpersonen en de wereld om hen heen. Op het raakvlak van gewoon en abnormaal probeert zij te achterhalen wat mensen drijft. "Fictie is dé manier om te onderzoeken hoe mensen in elkaar zitten."

Scènes

Schrijfster Gerritsen is oorspronkelijk opgeleid tot dramaturge. Draagt haar werk daar de sporen van? "Vast wel. In dat vak leer je vooral toneelstukken analyseren, en dat vind ik alleen interessant om het zelf na te kunnen doen. Dat kon op de opleiding bijvoorbeeld als we de film *Scènes uit een huwelijk* van Ingmar Bergman bekeken. Daarin zegt de man op een zeker moment tegen zijn vrouw: 'Ik ga bij je weg.' Zij stelt haar emotionele reactie uit. Dat kan op veel manieren: ontkennen, het zogenaamd niet verstaan, over iets anders beginnen, boos worden. Het drama wordt dan groter. Zulk soort scènes leerden wij zelf ook schrijven."

"Er zijn talloze dramaturgische technieken die je bij verhalen schrijven kunt toepassen. Zoals de vraag stellen: 'Waarom nu?' Er ontspoot iets in het leven van een personage, en een dramaschrijver moet kunnen uitleggen waarom zoiets op dát moment in het verhaal gebeurt. In *Broer* is de hoofdpersoon Olivia iemand die alles onder controle heeft. Dan verschijnt haar broer en verliest ze de grip op haar leven."

"Een andere techniek leer ik mijn dochter van zeven al. Met haar heb ik een deal: ik vertel een

verhaal, zij wast haar haren. We hebben een denkbeeldige verhalenmachine gemaakt die we tijdens het haren wassen gebruiken. De machine bestaat uit drie dozen. In de eerste doos zitten helden, bijvoorbeeld Superman of een konijn. De tweede doos bevat werkwoorden: *lopen*, *maken*, *werken*. En in de derde doos zitten gevolgen. Een greep uit de drie dozen kan leiden tot 'Papa koopt trui', en daar bouw ik een verhaal mee op. Maar het wordt pas spannend als je de volgorde 'held - actie - gevolg' omdraait: 'Trui koopt papa.' Mijn dochter is dan zó enthousiast dat ze uit bad wil springen om het meteen op te schrijven."

"Dit is een toepassing van wat je op de opleiding leert over een premisse. Dat is een korte zin waarin je een verhaal moet kunnen samenballen, zoals het bekende voorbeeld van *King Lear*: 'Blind vertrouwen leidt tot ondergang.'"

Schuren

Gerritsen schrijft geen vuistdikke romans. Dat is niet omdat ze weinig te zeggen heeft. Het is haar manier van vertellen: geserreerd, geen woord te veel: "Alles wat niet in dienst van het verhaal staat, moet eruit."

Een belangrijke ontwikkeling in haar carrière was de ontdekking van de typische structuur van het korte verhaal. “Daar raakte ik door geobsedeerd. Die heb je vooral in liedjes. Als voorbeeld gebruik ik vaak ‘KL 204 (Als ik God was)’ van Peter Koelewijn. Een man en vrouw zijn op weg van Hilversum naar Schiphol. De man zet de vrouw op het vliegtuig; dan rijdt hij terug naar huis, maar eerst gaat hij nog even naar een café. Dat is het. Maar er gaat een enorm drama achter schuil.”

Veel zeggen met weinig woorden. Gerritsen zelf excelleert in zulk ijsbergproza, vooral in dialogen (zie het kader op bladzijde 21). Hoe creëert zij die onzichtbare onderlaag? “Een dialoog mag nooit een gemakkelijk gesprek zijn. Het moet haperen. Zo wordt duidelijk wat er mis is tussen twee mensen. Daarbij moet elke mededeling van belang zijn. Alles wat er gezegd wordt, veroorzaakt iets bij de ander.”

Gerritsens dialogen schuren en raspen, maar zijn vaak ook hilarisch. “Ik ga keten in mijn hoofd. Als ik zo’n verhaal opbouw of een dialoog schrijf, word ik wat baldadig. In *Broer* komt die broer tegelijk met de directeur van zijn zus op de receptie. Eigenlijk kan dat in dit geval helemaal niet. Of ik ermee wegkom, ligt aan de manier waarop ik het uitwerk. In zo’n verhaal moeten alle dingen waar je in het echte leven bang voor bent, juist wél gebeuren.”

Amputatie

Hoe is het verhaal *Broer* ontstaan? “Ik begin altijd met een vaag idee. Bij deze opdracht wist ik dat het over familiebanden zou gaan, en dat de vrouwelijke hoofdpersoon de controle verliest. Ik loop dan weken rond zonder te schrijven, maar het grote verhaal krijgt langzamerhand vorm in mijn hoofd. Om te beginnen moet er een aanleiding zijn: het ‘Waarom nu?’”

“Bij *Broer* was dat iets autobiografisch. Mijn vader werd ziek. Hij had chemotherapie en kreeg een bloedprop in zijn been. Opeens dreigde amputatie. Ik raakte totaal overstuur. Mijn emotie verbaasde mezelf. Maar na een huilbui werd ik rustig, en ik dacht: zo moet ik beginnen met *Broer*. Als het niet

goed was afgelopen met mijn vader, had ik dit gegeven waarschijnlijk niet gebruikt.”

“Als ik het begin heb, is het echt losgaan. Ik weet niet hoe het afloopt. Natuurlijk schep ik een paar personages. Olivia is de hoofdpersoon, haar broer Marcus zorgt voor de ontregeling, waarmee het drama kan beginnen.”

En het schrijfproces? Verloopt dat snel bij Gerritsen? “Het schrijven is een voortdurend heen en weer gaan. Ik herschrijf, maar kom elke keer wel weer een stukje verder. Twee stappen achteruit, drie vooruit. Wat er sneuvelt bij het herschrijven zijn bijvoorbeeld zijwegen. In een eerdere versie van het Boekenweekgeschenk beschreef ik de manier waarop Olivia haar twee zonen opvoedt en wat ze van het resultaat vindt. Dat is beschouwend. Omdat het niet in dienst van dit korte verhaal stond, is het eruit gegaan.”

Haiku

Sommige formuleringen in het Boekenweekgeschenk lijken het kernachtige restant van een hele alinea: “Olivia reed het centrum uit, meer ergens vandaan dan ergens naartoe” (blz. 15). Gerritsen: “Ik probeer vooral niet uit te weiden, want dat is hetzelfde herhalen op drie manieren. Een collega-schrijver zei eens: ‘Als ik mijn boek ondersteboven houd en het flink schud, mag er niets uit vallen.’ Dat geeft goed het proces en het resultaat weer. Niet dat ik dat per se wil, maar ik verdraag niet zo veel woorden. Bijvoeglijke naamwoorden lijken er soms met de haren bij gesleept. Ik stel me steeds de vraag: ‘Staat hier nu precies wat ik wil beweren?’ Alles wat de tekst alleen maar opstuigt, is taboe.”

Het Boekenweekgeschenk 2016

Broer is het Boekenweekgeschenk, dat u van 12 tot en met 20 maart ontvangt bij besteding van minimaal € 12,50 aan Nederlandstalige boeken. Het is een uitgave van de CPNB, de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek. De novelle zal voor veel lezers de eerste kennismaking zijn met schrijfster Esther Gerritsen. In stijl en thematiek biedt het boekje een fraaie staalkaart van haar uitzonderlijke talent.

Centraal in het verhaal staat Olivia, een succesvol financieel directeur die is ingehuurd om een stoffig familiebedrijf van de ondergang te redden. Juist als zij voortvarend aan die klus begint, wordt haar leven verstoord door haar onaangepaste broer Marcus, met wie ze nauwelijks contact heeft. Hij moet een beenamputatie ondergaan. Olivia raakt verstrikt in de verwerking van deze ingreep, terwijl haar positie in het bedrijf wankelt.

Verhalen van Gerritsen hebben doorgaans geen goed einde. Waarom is het met *Broer* anders? Gerritsen: “Daar was ik echt aan toe. Ik wilde een troostende, positieve afloop. Maar dat zeg ik al vier boeken lang. Nu is het gelukt. Goed getimed voor zo’n feestelijke Boekenweek.”

“Ik heb ook een strenge redacteur, al heel lang dezelfde. In het verleden kreeg ik kopij terug met rode kruisen. In de kantlijn stond: ‘Nu weten we het wel.’ Bij mijn laatste boek was het omgekeerd. Hij vond dat ik op sommige punten wat moest toevoegen. Ik ben zó aan het schrappen dat ik weleens bang ben dat er niets overblijft. Of dat het teruggebracht wordt tot een ‘haiku.’”

Gerritsen schrijft soms zinnen met een poëtische lading: “Hoe kon ze een been missen van de man die ze in zijn geheel nooit miste?” (blz. 22). Of: “Haar te kunnen troosten was zijn troost geweest” (blz. 48). Maar ze schrijft geen gedichten. “Het psychologische en dramatische van een roman is mij te dierbaar. Neem de broer, die wakker wordt na zijn beenamputatie. Dat is drama en dat moet ik over twee pagina’s uitsmeren.”

Appelkroes

Is er een specifieke Gerritsen-stijl? “Als schrijver ben je altijd bezig met de vraag: zegt dit precies wat je bedoelt? Maar of dat ook mooi moet klinken? Ik ben geneigd om te zeggen dat ik daar niet mee bezig ben tijdens het schrijven. Toch klopt dat ook niet helemaal. Er zijn woorden die ik lelijk vind, en die vermijd ik. Een scène waarin een vrouw haar onderbroek moet uittrekken stelt mij voor problemen. Het woord *onderbroek* vind ik vreselijk. Een ‘onderbroek’ is veel te groot. En *slipje* heeft een te kokette klank. Het zijn allebei verkeerde woorden.”

“Woorden roepen associaties op die voor een schrijver wel of niet deugen. Ik gebruik weleens dialectwoorden uit mijn geboortestreek, omdat ze naar mijn gevoel perfect uitdrukken wat ik bedoel. Zoals *holveren*: kinderen ‘holveren’ de trap af. Dat gaat zo snel dat je de stappen niet meer hoort. Of het woord *onmundig*: ‘lomp’. Dat moet er dan weer uit, omdat

“*Haverklap*, wat is dat? Het is sleets, ik vind het lelijk. Het is net of een zin met zo’n beeld minder echt wordt.”

het geen Nederlands is. In het eerste verhaal dat ik publiceerde, gebruikte ik *appelkroes* voor ‘klokhuis’. Ik wist niet eens dat *appelkroes* dialect was. *Klokhuis* klinkt mij nog altijd bekakt in de oren.”

Welke stijlmiddelen hanteert zij bewust wel of juist niet? “Bij mij vind je weinig beeldspraak. Het mag alleen als het iets toevoegt. En sleetse beelden komen er bij mij helemaal niet in. Ze staan in elk boek, op elke pagina.” Gerritsen springt op en beent naar een van de boekenkasten, trekt er een willekeurig boek uit en scant de eerste pagina. “Hier: ‘om de haverklap’. Huppekee, eerste pagina. *Haverklap*, wat is dat? Het is sleets, ik vind het lelijk. Het is net of een zin met zo’n beeld minder echt wordt. Het doet mij denken aan mijn kinderneiging om in verhalen dingen na te doen. Dan gebruikte ik steeds woorden als *plotsklaps*. Hier, nog een voorbeeld: ‘Zij was de oogappel van mijn moeder.’ Ik stel mij de vraag: hoe zou ik het noemen?”

Dagboek

Tot slot: in interviews heeft Gerritsen weleens laten weten dat ze kampt met een lichte vorm van manische depressie. Heeft schrijven in dit verband een helende werking? “Als je fictie schrijft, kijk je heel technisch naar alles om je heen. Hoe werkt bijvoorbeeld wanhoop? Tijdens het schrijfproces ben ik niet met mezelf bezig. Ik moest voor *de Volkskrant* een stukje schrijven over ‘het dagboek’. Dan gaat het helemaal mis bij mij, want dan ga ik grenzeloos over mezelf nadenken. Dat gaat altijd de zwarte kant op.”

“Maar bij het schrijven van fictie staat alles in dienst van het verhaal. Dan ben ik niet naar binnen gericht. Bij schrijven richt je je energie naar buiten, net als iedereen doet die gewoon met zijn werk of dagelijkse dingen bezig is. Zo is het schrijven voor mij ook, als het goed is. Mijn columns gaan weliswaar veel over mijn eigen leven, maar dan beweegt alles zich binnen één dag of één thema. Dat is een prettige beperking. Je bent als schrijver uiteindelijk toch al meer met jezelf bezig dan voor wie dan ook gezond zou zijn.” ◀

Fragment uit *Broer*

Olivia heeft haar broer Marcus al lang niet gesproken. Hij belt haar onverwacht vanuit het ziekenhuis:

Marcus huilde met hoge uithalen en Olivia wachtte tot hij in staat was te spreken.

Toen hij was gekalmeerd, zei hij: “Ik word zo geopereerd.”

“Geopereerd?”

“Ze gaan kijken of ze mijn been ... ze kijken naar mijn been.”

“Een kijkoperatie?”

“Nee, ze kijken of ze het kunnen behouden.”

“Behouden?”

Haar broer schoot weer vol.

“Waar heb je het over?”, vroeg ze.

“Het is helemaal zwart.”

“Wat?”

“Het been,” riep hij nu kwaad, “dat zei ik toch?”

“Nee, dat zei je helemaal niet!”

“Luister dan!”

“Ik luister!”

Het moest minstens veertig jaar geleden zijn dat ze voor het laatst tegen elkaar hadden geschreeuwd. Zijn eerste stemverheffing na zo lange tijd had ze onmiddellijk beantwoord. Het ergerde haar.

“Ik moet ophangen, ze kunnen elk moment beginnen.”

Olivia kreeg het plotseling benauwd en vroeg: “En dan?”

“Ze kijken of ze het kunnen behouden.”

“Dus ze kunnen het gewoon behouden?” Natuurlijk, dit was haar broer, hij overdreef.

“Nee,” zei hij, “ik moet me erop voorbereiden van niet. Ik word nu weggereden.”

“Wacht, in welk ziekenhuis?”

“Ik moet ophangen.”